

**Ta'limni rivojlantirish
respublika ilmiy-metodik
markazi**

Boshlang'ich sinflarda badiiy asar matni ustida ishlash

Samidjonova Muhabbat Xolikjonovna

Namangan viloyati Pedagogik mahorat markazi Maktabgacha,
boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikasi kafedrasini mudiri

Badiiy asar matni ustida ishlashning ahamiyati

Boshlang'ich sinflarda badiiy asar matni ustida ishlash nafaqat o'qish ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki bolalarning ruhiy va intellektual salohiyatini ham oshiradi. Adabiyot orqali bolalar yangi so'zlar, iboralar va fikrlash tarzini o'rganadilar, bu ularning nutqini boyitadi hamda o'z fikrlarini aniq ifodalashga yordam beradi.

Keng dunyoqarash

Badiiy asarlar orqali bolalar turli madaniyatlar, qadriyatlar va hayotiy vaziyatlar bilan tanishadilar, bu ularning dunyoqarashini kengaytiradi.

Ijodiy fikrlash

Asarlarni tahlil qilish, qahramonlarga baho berish bolalarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rag'batlantiradi.

Nutqni rivojlantirish

Yangi so'zlar va iboralarni o'zlashtirish, shuningdek, asar mazmunini hikoya qilish orqali nutq boyitiladi.

Darsga tayyorgarlik jarayoni

Samarali darsni tashkil etish uchun o'qituvchi oldindan puxta tayyorgarlik ko'rishi shart. Bu jarayon bir necha muhim bosqichlarni o'z ichiga oladi.

- Asar tanlash:** Asar bolalarning yoshiga, tushunish darajasiga va qiziqishlariga mos bo'lishi kerak. Bunda uning tarbiyaviy ahamiyati ham inobatga olinadi.

- Maqsadni belgilash:** Darsning asosiy maqsadi (masalan, o'qish tezligini oshirish, syujetni tushunish, qahramonlarga baho berish) aniq belgilanishi lozim.

- Metod va usullarni rejalashtirish:** Asarni tahlil qilish uchun qaysi metod va usullar (masalan, savol-javob, munozara, ijodiy ishlar) qo'llanilishi aniqlanadi.

- Vizual materiallar tayyorlash:** Rasmlar, slaydlardagi suratlar, videofilmlar va boshqa ko'rgazmali qurollar darsning samaradorligini oshiradi.

Matnni o‘qish va tushunish

Asarni o‘qish – badiiy matn bilan ishlashning birinchi va eng muhim bosqichidir.

Bu bosqichda o‘quvchilar matnning mazmunini to‘liq tushunib olishlari lozim.

Ifodali o‘qish

O‘qituvchi yoki yaxshi o‘qiydigan o‘quvchining ifodali o‘qishi matnning ohangini, tuyg‘ularini yetkazishga yordam beradi.

Dastlabki tahlil

O‘qishdan so‘ng matn yuzasidan umumiy savollar beriladi. Masalan: “Asar nima haqida?”, “Kimlar qatnashadi?”

Noaniq so‘zlar

O‘quvchilar tushunmagan so‘zlar yoki iboralar aniqlanib, ularning ma‘nolari lug‘at yordamida yoki o‘qituvchi tomonidan izohlanadi.

Asarning mazmunini tahlil qilish

Matnni tushunib bo'lganidan so'ng, asarning chuqur tahliliga o'tiladi. Bu bosqichda o'quvchilar syujetni, qahramonlarni va asarning asosiy g'oyasini anglashga harakat qiladilar.

- **Syujetni qayta hikoyalash:** O'quvchilar matnning asosiy voqealarini o'z so'zlari bilan aytib beradilar. Bu ularning bog'lanishli nutqini rivojlantiradi.
- **Savol-javob:** Matn yuzasidan “Nima?”, “Kim?”, “Qachon?”, “Qayerda?”, “Nega?” kabi savollar beriladi. Bu savollar o'quvchilarning matnni tushunish darajasini aniqlashga yordam beradi.
- **Qahramonlarga tavsif:** Asar qahramonlarining xususiyatlari, xatti-harakatlari va ularning roli tahlil qilinadi. “Qaysi qahramon sizga yoqdi va nima uchun?” kabi savollar beriladi.

Ijodiy yondashuvlar va vazifalar

Badiiy asar bilan ishlashda ijodiy vazifalar o'quvchilarni faollashtiradi va ularning adabiyotga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Yozma ishlar

Asar bo'yicha insho, hikoya, she'r yozish, rasm chizish yoki qahramonlarning xat-xabarlarini yozish.

Rasm chizish

Asar syujeti yoki qahramonlarining rasmlarini chizish. Bu bolalarning tasavvurini boyitadi va ijodiy salohiyatini oshiradi.

Sahnalashtirish

Asardan parchalar sahnalashtiriladi. Bu bolalarning aktyorlik mahoratini, nutqini va o'zini namoyish etish qobiliyatini rivojlantiradi.

Asar yakunini o'zgartirish

Bolalar asarning oxirini o'z xohishlariga ko'ra o'zgartirib, yangi hikoya yaratishlari mumkin. Bu tanqidiy va kreativ fikrlashni rag'batlantiradi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabat

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi iliq va ishonchli munosabat badiiy matn bilan ishlashda juda muhim. Bu munosabat bolalarning o'qishga bo'lgan muhabbatini oshiradi va ularning faolligini ta'minlaydi.

Faol tinglash va qo'llab-quvvatlash

O'qituvchi bolalarning fikrlarini diqqat bilan tinglashi, ularni xato qilishdan qo'rqmaslikka undashi va har bir urinishini qo'llab-quvvatlashi kerak. Har bir o'quvchining shaxsiy fikri qadrlanishi lozim.

Yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar va yechimlar

Badiiy matn ustida ishlash jarayonida ba'zi qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Ularni oldindan bilish va to'g'ri yechim topish darsning samaradorligini oshiradi.

Qiziqishning pastligi

Agar o'quvchilarda qiziqish past bo'lsa, asarning jozibador tomonlarini ko'rsatish, o'yin elementlari va interfaol usullarni qo'llash kerak.

Tushunishdagi qiyinchiliklar

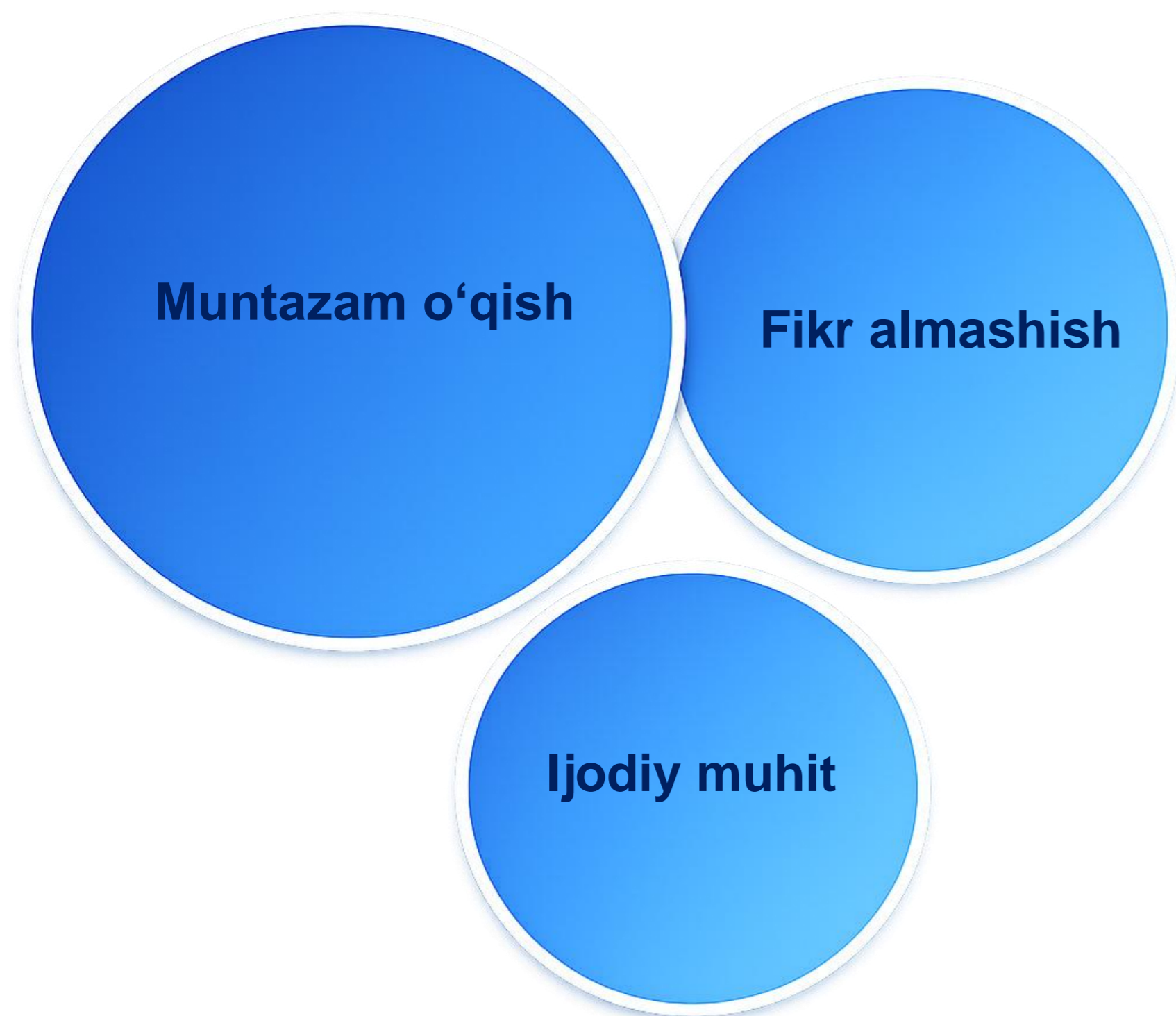
Matnni soddalashtirish, tasviriy vositalardan keng foydalanish va qayta-qayta izohlash orqali tushunish darajasini oshirish mumkin.

Faollikning yetishmasligi

Har bir o'quvchini jarayonga jalb qilish uchun turli shakldagi jamoaviy va individual ishlarni tashkil etish, ularga rol berish kerak.

Amaliy tavsiyalar

Boshlang'ich sinflarda badiiy asar matni ustida ishlashni yanada samaraliroq qilish uchun bir nechta amaliy tavsiyalar mavjud.

Ushbu tavsiyalar dars jarayonini boyitishga va o'quvchilarning adabiy savodxonligini oshirishga yordam beradi. Muntazamlik va ijodiy yondashuvlar natijalarni sezilarli darajada yaxshilaydi.

“Sinfdagi detektivlar” metodi

Bu metod o‘quvchilarda diqqat va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi. Matnni o‘qishdan oldin o‘qituvchi asardagi bir nechta "kalit so‘zlar" yoki kichik bir buyumni ko‘rsatadi.

01 Dalillarni ko‘rsatish

---

o‘qituvchi asar qahramoniga tegishli narsa yoki kalit so‘zlar taqdim etiladi

02 Taxmin qilish

---

o‘quvchilar ushbu dalillar asosida hikoya nima haqida bo‘lishini taxmin qiladilar

03 Diqqatli o‘qish

---

o‘quvchi o‘z taxminini tasdiqlash yoki inkor etish uchun matnni nihoyatda katta qiziqish va diqqat bilan o‘qiydi

“Qahramonga xat” usuli

Metod mohiyati

Bunda o‘quvchilar asarni o‘qib bo‘lgach, o‘zlari yoqtirgan (yoki yoqtirmagan) qahramonga maktub yozadilar.

Xat tarkibi

Xatda o‘quvchi qahramonning xatti-harakatiga munosabat bildiradi, unga maslahat beradi yoki savollar so‘raydi.

O‘quvchi uchun foyda

Bu metod o‘quvchida **empatiya** (hisdoshlik) tuyg‘usini uyg‘otadi va asar mazmunini shaxsiy hayot tajribasi bilan bog‘lashga yordam beradi.

“Hikoya kubigi” (Story Cube)

Bu usul matnni tahlil qilishni o‘yinga aylantiradi.

Katta kubikning har bir tomoniga turli savollar yoziladi.

1-tomon	Asar qahramonlari kimlar?
2-tomon	Voqealar qayerda va qachon sodir bo‘ldi?
3-tomon	Asardagi asosiy muammo nimada?
4-tomon	Sizga eng yoqqan qism qaysi?
5-tomon	Hikoya qanday yakunlandi?
6-tomon	Hikoyaga boshqacha yakun o‘ylab toping!

“Rasmga chizilgan hikoya” (Storyboarding)

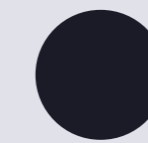
Metod mohiyati

O‘quvchilar matnni o‘qib bo‘lgach, undagi voqealar ketma-ketligini 4-6 ta katakchadan iborat rasmda (komiks ko‘rinishida) tasvirlaydilar.

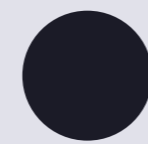
Chizish jarayoni

Har bir rasm ostiga matndan mos keladigan gapni yozish kerak

Vizual xotira

Bu vizual xotirani kuchaytiradi

Mantiqiy tushunish

Matnning mantiqiy zanjirini tushunishga yordam beradi

“O‘rni almashgan muallif” (Creative Writing)

Bu metod o‘quvchining kreativligini maksimal darajada oshiradi.

To‘xtash

o‘qituvchi hikoyaning kulminatsiya (eng hayajonli) nuqtasida to‘xtaydi

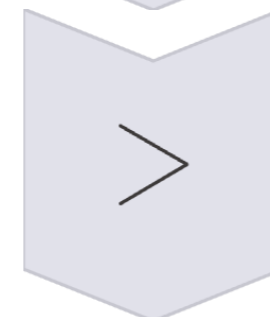
Savol

“Agar siz yozuvchi bo‘lganingizda, voqeani qanday davom ettirgan bo‘lar edingiz?”

Yozish

o‘quvchilar o‘z variantlarini yozishadi

Tahlil

Asarning asl yakuni bilan solishtiriladi. Bu tahliliy fikrlashni keskin rivojlantiradi

Savol berishning 5 xil usuli

Savol berishning ushbu usullari orqali asarning chuqur tahliliga o'tiladi. Bunda o'quvchilar syujetni, qahramonlarni va asarning asosiy g'oyasini yaxshiroq anglaydilar.

1. Oddiy savollar
2. Aniqlashtiruvchi savollar
3. Ijodiy savollar
4. Baholovchi savollar
5. Amaliy savollar

Topqir o'quvchi o'yini

Bunda 1-ustunda berilgan so'zlardan 2-ustunda yangi so'zlar hosil qilinishi kerak

Matonat
Gulzor
Asalari

Matn, ona, ota,...
Gul, zor, or,...
Asal, ari, sal,..

Usullarni solishtirish

Sinfdagi detektivlar

Diqqat va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi

Qahramonga xat

Empatiya tuyg'usini uyg'otadi

Hikoya kubigi

O'yinli shaklda tahlil qilish

Rasmga chizilgan hikoya

Vizual xotira va mantiqiy zanjirni mustahkamlaydi

O'rne almashgan muallif

Kreativlik va tahliliy fikrlashni oshiradi

Xulosa

Boshlang'ich sinflarda badiiy asar matni ustida ishlash bolalarning har tomonlama rivojlanishi uchun muhimdir. Bu ularda nafaqat o'qish va tushunish ko'nikmalarini shakllantiradi, balki estetik didni, axloqiy qadriyatlarni va ijodiy fikrlashni ham rivojlantiradi. O'qituvchining to'g'ri metodik yondashuvi va ijodiy vazifalari bolalarning adabiyotga bo'lgan muhabbatini oshirib, ularning kelajakda kitobxon va ijodkor shaxslar bo'lib yetishishiga zamin yaratadi.

E'tiboringiz uchun rahmat!

